

DOCENTENHANDLEIDING

Inleiding

De makers van dit lespakket zijn zich ervan bewust dat lesmateriaal over vleeskippen gevoelig kan liggen. Veel mensen, waaronder kinderen, hebben er moeite mee dat dieren worden geslacht en/of hebben moeite met de manier waarop deze dieren hun leven moeten doorbrengen.

Je kunt zeggen dat in vergelijking met vroegere tijden, in Nederland sprake is van een toenemende aandacht voor het welzijn en de gezondheid van dieren, waaronder (in de eerste plaats) slachtvee. Nog geen halve eeuw geleden wist bijna niemand wat een vegetariër was. Ook kwamen onderwerpen die betrekking hadden op de gezondheid en het welzijn van dieren, niet of nauwelijks voor op de politieke agenda. Laat staan dat ze een rol speelden in verkiezingscampagnes. Aan de andere kant is de vleesproductie in Nederland gedurende de afgelopen decennia enorm toegenomen. Vlees is immers een belangrijk onderdeel van het dagelijks eten van een zeer ruime meerderheid van de Nederlandse bevolking. Dat betekent dat miljoenen mensen allerlei belangrijke voedings- en bouwstoffen binnenkrijgen via een stukje vlees.

Al deze factoren maken het juist nuttig en interessant om lesmateriaal over vleeskippen in te zetten in de klas. Leerlingen doen kennis op over een product dat velen van hen regelmatig binnenkrijgen. Ze realiseren zich dat het om kippen gaat die dus een bepaald leven hebben geleid voordat ze eindigden als vleesproduct. Het lespakket geeft de leerlingen een genuanceerd beeld van het welzijn en de gezondheid van de kippen die door miljoenen Nederlanders gegeten worden.

Doelgroep

Dit lespakket is bedoeld voor leerlingen van groep 6 en 7 van het basisonderwijs (dus voor kinderen van 9 t/m 11 jaar).

Doelstellingen

- De leerlingen krijgen een beeld van de anatomie en het gedrag van kippen.
- De leerlingen leren dat er verschillende kippensoorten bestaan.
- De leerlingen realiseren zich dat kippen al duizenden jaren worden gefokt en dat hierdoor steeds nieuwe kippensoorten zijn ontstaan.
- Leerlingen krijgen een beeld van het leven dat vleeskuikens leiden: vanaf de prenatale fase (het fokken) tot aan het slachten.
- Leerlingen leren dat vleeskuikenhoudertijen in de EU (waaronder dus die in Nederland) zich aan allerlei regels moeten houden. Deze regels zijn gemaakt zowel in het belang van de kippen als in het belang van de mensen die het kippenvlees eten.
- Leerlingen leren dat er verschillende systemen bestaan voor vleeskuikenhoudertijen.
- Leerlingen krijgen een beeld van de voedingswaarde van kippenvlees.
- Leerlingen leren dat de productie van kippenvlees het milieu minimaal belast.

Aansluiting binnen het curriculum

Onderstaande kerndoelen van het basisonderwijs sluiten goed aan bij dit lespakket.

Kerndoelen Natuur en Techniek

Kerndoel 40:

De leerlingen leren in de eigen omgeving veel voorkomende planten en dieren onderscheiden en benoemen en leren hoe ze functioneren in hun leefomgeving.

Kerndoel 41:

De leerlingen leren over de bouw van planten, dieren en mensen en over de vorm en functie van hun onderdelen.

Materialen

Het lespakket bestaat uit:

- Het leerlingenboekje – digitaal te downloaden als pdf of in gedrukte vorm op A5 gratis* te bestellen.
- De poster – digitaal te downloaden als pdf of in gedrukte vorm op A1 gratis* te bestellen.
- Het spel – digitaal beschikbaar in pdf.
- De (interactieve) film: WIZZkip – online beschikbaar voor digibord.
- De interactieve lessheets – online beschikbaar (voor digibord).
- De docentenhandleiding – digitaal beschikbaar als pdf.

* materialen zijn gratis, je betaalt alleen de verzendkosten.

Het leerlingenboekje

In dit boekje worden informatieve gedeelten en opdrachten afgewisseld met kleurrijk beeldmateriaal. Het karakter uit het lespakket Juf Ei-stein, de WIZZkip praat de verschillende hoofdstukjes aan elkaar en geeft interessante 'kippenweetjes'. Meer uitleg over het leerlingenboekje vindt u onder 'Aan de slag!'.

De poster

De poster is deels grappig bedoeld en dus leuk om op te hangen in het klaslokaal. Daarnaast is de poster informatief. Doel is de verschillende fases weer te geven uit de productieketen van de vleeskippen:

1. De fokkerij
2. Het vermeerderingsbedrijf
3. De broederij
4. De vleeskuikenhouderij
5. Kip als stukje vlees

De poster sluit aan bij de pagina's 8 en 9 van het leerlingenboekje en de film.

Het spel

Een onderdeel van het lespakket is het groepsspel 'Levend kippenbord', dat bestaat uit 25 digitale spelkaarten die u uit kunt draaien. U zult merken dat het spel veel raakvlakken heeft met het bekende ganzenbord. U kunt het spel het best inzetten nadat u met de leerlingen het leerlingenboekje hebt behandeld. Het spel bevat namelijk 30 quizvragen, waarbij enige voorkennis over het onderwerp 'kippen' noodzakelijk is.

Hoe wordt het spel gespeeld?

Vooraf

Verspreid de 25 genummerde spelkaarten op de grond van een ruim lokaal. Zorg dat de kaarten een pad vormen dat begint bij spelkaart 1 (veld 1) en eindigt bij spelkaart 25 (veld 25).

TIP:

Leg iedere spelkaart in een hoepel.

1. Het spel kan het best worden gespeeld door 4 à 5 spelers. Een speler kan ook uit meerdere leerlingen bestaan. U kunt dus ook uw hele klas in groepen verdelen die tegen elkaar spelen. Vertel de leerlingen dat zij tijdens het spel allemaal kippen zijn. Ook zou u de leerlingen vooraf kippenmaskers kunnen laten maken.
2. Zorg dat iedere speler (spelersgroep) in het bezit is van een dobbelsteen.
3. Laat iedere speler vooraf met de dobbelsteen gooien. Wie het hoogst gooit, mag beginnen. Wie het laagst gooit, is als laatste aan de beurt.
4. Positioneer alle spelers vlak voor de start (dus voor kaart 1).

Het spel kan beginnen!

Het spel wijst zich in feite vanzelf. Er wordt om de beurt gegooid. Het getal dat men gooit, is het aantal stappen dat men mag zetten. Gooit een speler bij de start van het spel een 5, dan gaat deze bij veld 5 staan. Gooit dezelfde speler vervolgens een 4, dan gaat hij bij veld 9 staan. Om het spel te winnen, moet de speler bij de laatste worp het juiste aantal ogen met de dobbelsteen gooien om precies op veld 25 (de 'Finishkaart') uit te komen. Gooit de speler te veel, dan moet deze vanaf veld 25 weer teruglopen.

Verschillende soorten spelkaarten

Er zijn verschillende soorten velden waar je als speler op terecht kunt komen:

1. Velden met enkel een nummer (de speler blijft dan staan waar hij staat).
2. Kaarten met een bijzondere betekenis. De speler (de kip) maakt een bepaalde voorval mee waardoor hij een aantal velden naar voren of naar achteren moet. Het kan ook zijn dat hij een beurt moet overslaan.
3. Kaarten met opdrachten. De speler moet hierbij nogmaals met de dobbelsteen gooien. Het aantal ogen dat hij gooit, komt overeen met het nummer bij de vraag die hij dan moet beantwoorden. De juiste antwoorden bij de spelkaarten met vragen, vindt u hieronder.
NB: het kan zijn dat sommige vragen vaker worden gesteld. In dat geval heeft de speler geluk, indien hij het juiste antwoord goed heeft onthouden.

TIP:

Print voor uzelf de 5 opdrachtkaarten als u de leerlingen het spel laat spelen. Dan kunt u de vragen direct met de spelers meelesen. De juiste antwoorden leest u hieronder.

Juiste antwoorden bij de opdrachtkaarten

Antwoorden bij spelkaart 4:

1. c | 2. a | 3. b | 4. a | 5. a | 6. a

Antwoorden bij spelkaart 8:

1. b | 2. c | 3. a | 4. d | 5. a | 6. a

Antwoorden bij spelkaart 11:

1. b | 2. b | 3. b | 4. b | 5. a | 6. c

Antwoorden bij spelkaart 15:

1. a | 2. a | 3. b | 4. d | 5. b | 6. a

Antwoorden bij spelkaart 21:

1. b | 2. a | 3. c | 4. c | 5. b | 6. a

De interactieve film WIZZkip

De film geeft een goede impressie van de productieketen van vleeskuikens. Verschillende fasen uit deze keten komen uitgebreid aan bod. Zoals de broederij en de vleeskuikenhoudery. Een kind van een vleeskuikenhoudery vertelt over de werkzaamheden op de houderij. De film sluit goed aan bij de pagina's 8 tot en met 13 van het leerlingenboekje en bij de poster. Na elk hoofdstukje in de film komen er interactieve vragen in beeld, die je door middel van A, B en C antwoorden kunt beantwoorden. Als de vraag fout is, wordt dat in tekst en met een voice-over aangegeven. Daarnaast komt altijd het goede antwoord in beeld en leest een voice-over dit antwoord voor.

Tip:

Laat de film zien aan uw leerlingen, vlak voordat u het tweede deel uit het leerlingenboekje (de pagina's 8 tot en met 13) met hen gaat behandelen.

Interactieve lessheets

Als aanvulling op de film, het leerlingenboekje en de poster zijn er ook online interactieve lessheets beschikbaar. Deze kunt u tonen op bijvoorbeeld het digibord en zo de vragen klassikaal behandelen. De sheets bestaan uit verschillende onderdelen met meerkeuzevragen. Bij elke vraag wordt het goede antwoord getoond.

Aan de slag!

Hierna volgt een bespreking van het leerlingenboekje. U vindt hier de antwoorden bij de opdrachten en omschrijvingen van de leerdoelen. Daarnaast krijgt u allerlei tips voor extra opdrachten of activiteiten. Ook wordt u regelmatig verwezen naar interessante achtergrondinformatie.

Tips voor het introduceren van de lesstof

Bespreek met de leerlingen (voordat zij met de lesstof in aanraking komen) wat zij al weten over het onderwerp 'kippen'. Verdeel de leerlingen bijvoorbeeld in groepjes en laat deze groepjes op een vel A3-papier een woordweb maken. Bespreek met de klas wat de groepen zoals hebben opgeschreven. Wellicht hebt u een of meerdere leerling(en) in de klas van wie de ouder/een familielid/een bekende werkzaam is binnen de pluimveesector. Laat deze leerling uitgebreid aan het woord over zijn of haar ervaringen. Vraag ook of er leerlingen zijn die kippen in hun tuin hebben (zogenaamde 'hobbykippen'). Laat ook deze leerlingen vertellen over hun kippen. Leggen de kippen eieren? Hoe vaak? Eten ze de kippen ook op?

Antwoorden/bespreking bij de opdrachten

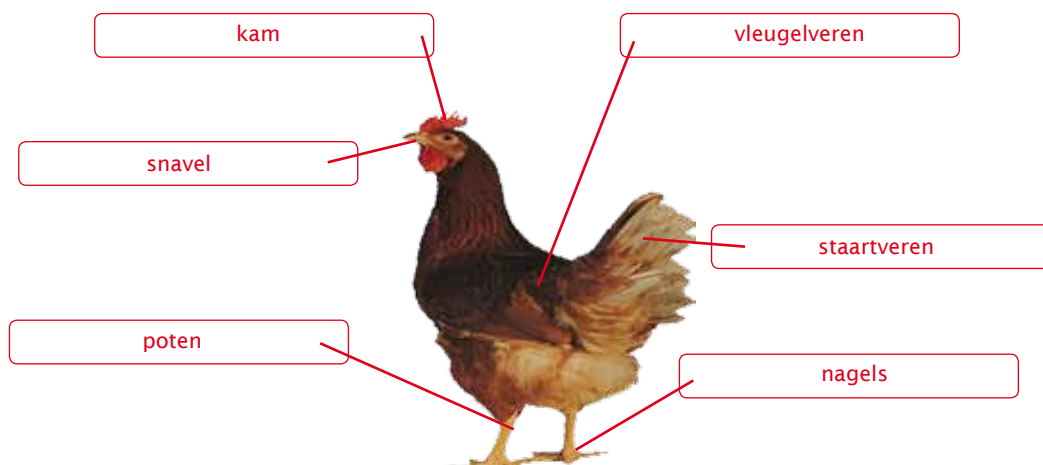
Opdracht 1: het kippenlijf

Deze opdracht zal waarschijnlijk door alle leerlingen juist worden ingevuld.

Leerdoelen

De leerlingen weten welke fysieke kenmerken kippen hebben. Daarnaast begrijpen ze welke functies deze lichaamsonderdelen hebben. Leerlingen beseffen dat het gedrag van kippen (en dieren in het algemeen) en hun uiterlijke kenmerken met elkaar samenhangen.

Antwoord

Opdracht 2: hanen en hennen

Bespreek voorafgaand aan deze opdracht met de leerlingen welke verschillen er zijn tussen kuikens en volwassen kippen. Mogelijke antwoorden:

- kuikens hebben kleine donsveertjes in plaats van 'echte' veren
- kuikens hebben een andere kleur (meestal geel)
- kuikens kunnen geen eieren leggen
- kuikens kunnen nog niet kraaien of kakelen; ze piepen

Leerdoel

Leerlingen doen extra kennis op over de anatomie en het gedrag van kippen door specifiek te kijken naar de verschillen tussen hanen en hennen.

Mogelijke antwoorden:

1. de haan is groter
2. de haan heeft langere staartveren
3. de haan heeft langere halsveren
4. de haan heeft een grotere kam
5. de haan heeft een grotere lel
6. de haan heeft kleurrijkere veren.

Andere verschillen dan het uiterlijk:

1. een haan kraait en een hen kakelt
2. een haan kan geen eieren leggen
3. hanen kunnen het vaak niet goed hebben als er andere hanen in de buurt zijn.

Tip:

Bespreek de uitdrukking 'haantjesgedrag'.

Opdracht 3: dieren dichtbij de mens

Ga bij de bespreking van deze opdracht verder in op de domesticatie van dieren. Het ontstaan van de kip is goed te vergelijken met het ontstaan van de hond (vermoedelijk het eerste dier dat werd gedomesticeerd). Veel leerlingen zullen nog nooit van het bankivahoen of rode boshoen hebben gehoord, maar een wolf kennen ze allemaal. Maak de leerlingen duidelijk dat zelfs het kleinste schoothondje uiteindelijk afstamt van de wolf.

Leerdoelen

Leerlingen leren wat het woord 'fokken' betekent en dat mensen door middel van fokken, nieuwe diersoorten hebben gecreëerd en nog steeds creëren. Leerlingen begrijpen dat kippen niet op een dag uit het wild zijn geplukt en toen zijn gedomesticeerd, maar dat mensen duizenden jaren geleden bankivahoenen zijn gaan houden. Hieruit zijn uiteindelijk, heel geleidelijk, diersoorten ontstaan die wij vandaag de dag 'kippen' noemen.

Selectie aan (de vele) mogelijke antwoorden

A. voorbeelden van dieren die niet in het wild leven

1. hond (stamt af van de wolf)
2. geit (stamt af van de wilde geit)
3. schaap (stamt af van het wilde schaap)
4. varken (stamt af van het wilde zwijn)

5. koe (stamt af van de oeros; uitgestorven diersoort)
6. kat (stamt af van de familie van de katachtigen)
7. ezel (stamt af van de familie van de paardachtigen)
8. paard (stamt af van de familie van de paardachtigen)
9. goudvis (stamt af van de 'giebel'; een wilde goudvis die oorspronkelijk uit China komt).

B. Het woord 'fokken' betekent in feite niets meer dan 'het vermeerderen van dieren'. Belangrijk is dat de leerlingen begrijpen dat fokken altijd wordt gedaan door mensen. Dieren die gefokt worden, zijn meestal huisdieren, vee of pluimvee. Fokken is meestal bedoeld om een diersoort in stand te houden of om bepaalde eigenschappen van diersoorten te verbeteren (waardoor er soms weer een nieuw soort kan ontstaan).

Opdracht 4: wie van de drie?

Leerdoelen

De leerlingen leren dat kippen voor verschillende doeleinden zijn en worden gefokt. Mede daarom zijn er allerlei verschillende soorten ontstaan. De leerlingen leren dat je kippen in grofweg drie soorten kunt verdelen. Te weten: legkippen, vleeskippen en de overige kippen (ook wel sierkippen genoemd).

Antwoorden:

1. vleeskip
2. legkip
3. sierkip.

Gespreksstof

"Zijn legkippen niet eetbaar? Leggen sierkippen geen eieren?" Dit zijn zomaar een paar vragen die de leerlingen zouden kunnen stellen. De meeste legkippen en sierkippen zijn eetbaar. Ook zijn er vele sierhennen en vleeshennen die eetbare eieren leggen. Bij het benoemen van de juiste kippensoort, moet men nagaan voor welk doel deze soort is gefokt. De 'Barnevelder' is ooit gefokt vanwege de eieren. Daarom rekenen we deze soort tot de categorie legkippen.

Opdracht 5: pluimvee

Leerdoelen

Leerlingen weten wat het woord 'vee' betekent. Leerlingen begrijpen dat we over 'pluimvee' spreken zodra dit vee vogels betreft.

Antwoorden

Het woord 'pluim' betekent letterlijk: veer. 'Pluimvee' betekent dus vee met veren.
Andere soorten pluimvee dan kip zijn onder meer:
kalkoen - eend - gans - parelhoen - struisvogel - kwartel

Gespreksstof

De meeste leerlingen hebben vast wel eens een andere vogelsoort dan kip gegeten. Hebben ze ook wel eens een ei van een andere vogelsoort geproefd? Hoe vonden zij het smaken? Tips bij het bespreken van de overige pluimveesoorten:

kalkoen

Met het vlees van deze vogelsoort zijn de leerlingen vermoedelijk het meest bekend. Veel mensen eten kalkoen tijdens de Kerst. In de Verenigde Staten eten veel mensen kalkoen op de nationale feestdag Thanksgiving. De kalkoen komt van oorsprong dan ook uit Amerika.

eend

Hebben de leerlingen wel eens gehoord van Pekingeend? In China behoort de eend tot de populairste vleessoorten. Maar ook in Europa is eendenvlees populair, zoals in Frankrijk. Eenden worden ook vaak gehouden vanwege hun lever: eendenlever.

parelhoen

Een parelhoen behoort tot de fazantachtigen.

struisvogel

Het vlees van een struisvogel is veel roder dan dat van een kip. Het lijkt daarom meer op het vlees van bijvoorbeeld een koe. Struisvogelvlees is in Nederland vooral bekend vanwege de struisvogelbiefstuk.

kwartel

Deze vogel komt uit de familie van de fazanten. Het vlees vind je meestal in de wat chiquere restaurants. Er zijn ook legkwartels, die dus speciaal worden gefokt vanwege hun eieren. Kwarteleieren worden, net als kalkoen, vaak gegeten met Kerst.

Opdracht 6: regels

Leerdoelen

De leerlingen realiseren zich dat in Europa niet iedereen zomaar vleeskippen kan houden. Er zijn tal van regels opgesteld die tot doel hebben de gezondheidsrisico's voor het eten van kippenvlees te minimaliseren. Ook zijn er regels opgesteld in het kader van de gezondheid en het welzijn van de vleeskippen. Leerlingen begrijpen dat het voor een kip belangrijk is om in goede gezondheid te leven. Ze begrijpen ook dat het beter voor mensen is om het vlees te eten van een gezonde kip dan dat van een zieke kip.

Antwoorden

Vind je het goed dat er regels zijn gemaakt voor vleeskuikenhouderijen?

Het gewenste antwoord is natuurlijk dat de leerling het goed vindt dat er regels zijn voor vleeskuikenhouderijen.

Zou je nog andere regels kunnen bedenken?

Deze vraag kan niet goed of fout worden beantwoord.

Andere (reeds bestaande) regels zijn onder meer:

- de kippen moeten bijna onbepakt aan vers drinkwater kunnen komen en goed te eten krijgen
- de vleeskuikenhouder moet er goed op letten of de vleeskippen gezond zijn en of zij voldoende eten en drinken
- de vleeskippen moeten worden onderzocht door een dierenarts als ze ziek zijn of ziek lijken te zijn.

Opdracht 7: vergelijk de kippen

Leerdoelen

De leerlingen leren dat er verschillende vleeskuikenhouderijsystemen bestaan. Naast de gangbare vleeskuikenhouderijen, zijn er onder meer houderijen met scharrelvleeskuikens en houderijen met biologische vleeskuikens. In de winkels kun je bij het kippenvlees op de verpakking zien wat voor soort vleeskuiken het is geweest. Biologische kippen hebben het EKO-keurmerk. Scharrelkippen hebben vaak het PROduCERT-keurmerk.

Leerlingen leren dat vleeskuikenhouders van scharrel- of biologische houderijen zich aan extra regels dienen te houden (dus aan regels naast de regels die gelden voor de houders van gangbare vleeskuikens).

De leerlingen leren dat Europese consumenten kunnen kiezen wat voor soort vleeskuiken ze eten. De leerlingen begrijpen dat er ook financiële kanten aan deze keuze zitten. Het vlees van gangbare vleeskuikens is goedkoper dan dat van de overige vleeskuikens. Biologische kip is doorgaans wat duurder dan scharrelkip.

Antwoorden

Welk van deze kippen is denk je het duurst in de winkel? Hoe zou dat komen?

Vlees van gangbare vleeskuikens is het goedkoopst. Biologische kip is het duurst. Scharrelkip zit hier tussenin. Dat komt omdat de systemen van de alternatieve vleeskuikenhouderijen in principe duurder zijn dan het systeem van de gangbare vleeskuikenhouderijen. Een biologisch vleeskuiken heeft bijvoorbeeld meer ruimte voor zichzelf dan een gangbaar vleeskuiken. Dat betekent dat een houder van biologische vleeskuikens, meer ruimte nodig heeft voor hetzelfde aantal kippen als dat van een houder met gangbare vleeskuikens. Deze extra ruimte kost geld. De houders van scharrel- of biologische vleeskuikens moeten de extra kosten doorberekenen aan de mensen die het vlees kopen.

Je hoort tegenwoordig steeds vaker iets over biologisch eten, biologische landbouw of biologisch vlees. Weet jij wat er met dat woordje 'biologisch' bedoeld wordt?

'Biologisch' is een verzamelnaam voor landbouwmethoden en voedingsmiddelen die voldoen aan bepaalde eisen op het gebied van (onder meer) milieu, het welzijn van dieren en productiemethoden.

Belangrijke kenmerken:

- bij biologische landbouw wordt geen gebruik gemaakt van chemische bestrijdingsmiddelen, maar van natuurlijke bestrijdingsmiddelen.
- bij biologische landbouw wordt geen gebruik gemaakt van kunstmest
- biologische dieren (dus ook de vleeskuikens) eten uitsluitend voedsel dat afkomstig is uit de biologische landbouw
- in biologische houderijen is er relatief meer ruimte per dier dan in gangbare houderijen. Bovendien beschikken ze over daglicht en hebben zij de mogelijkheid om naar buiten te kunnen.

Opdracht 8: wat zit er in een stukje kip?

Leerdoelen

- De leerlingen weten dat kip in de Schijf van 5 zit, in het vak zuivel, vlees(waren), vis, ei en vleesvervangers.
- De leerlingen leren dat in een stukje kip belangrijke essentiële voedingsstoffen zitten waaronder eiwit en vitamine B12.

Antwoorden:

eiwit   JA
vitamine B12   JA
vitamine C   NEE
koolhydraten   NEE

Tips voor aanvullende informatie

www.kipkiplekker.nl
www.kipkiplekker.nl/junior
www.pluimveemuseum.nl
www.voedingscentrum.nl

Colofon

Het kenmerk-lespakket “WIZZkip – van kippenweetjes tot kipfiletjes” is bestemd voor leerlingen van groep 6 en 7 van het basisonderwijs en kwam tot stand i.o.v. de Productschappen Vee, Vlees en Eieren.

De materialen zijn allemaal digitaal beschikbaar. U kunt deze ook gratis – wel tegen verzendkosten – bestellen bij Kip.Kiplekker. Stuur een mail naar info@kipkiplekker.nl of bestel deze via de site: www.kipkiplekker.nl/lespakket

Concept, ontwikkeling en productie: Punchline, Amstelveen i.s.m. Uitgeverij Zorn | Auteur: Ton Deen en Selmar Noordegraaf | Illustrator: Peter van Deurzen |

©2013 Punchline – Zorn BV

www.kipkiplekker.nl | info@kipkiplekker.nl